


**Josip Miletić**

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru  
jmiletic@unizd.hr

 <https://orcid.org/0000-0002-1465-2793>

# Slobodni diktat u nastavi hrvatskoga jezika u srednjim strukovnim školama

**Sažetak:** Slobodni diktat još je uvijek zanemarena vrsta diktata u hrvatskim školama premda su metodičari već davnih šezdesetih godina 20. stoljeća ukazivali na njegovu korisnu primjenu u nastavi hrvatskoga jezika. U radu će se na temelju rezultata terenskoga istraživanja pokazati mogućnost korisne primjene vježbe slobodnoga diktata u nastavi hrvatskoga jezika u srednjim školama za stručne smjerove iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije (ekonomist, poslovni tajnik, upravni referent, komercijalist). Vježba će se provoditi reprodukcijom tonskoga zapisa. Rezultati istraživanja upućuju na višestruku korisnost vježbe slobodnoga diktata u nastavi hrvatskoga jezika u srednjim školama iz sektora ekonomije, trgovine i poslovne administracije. Prikladna je za korelaciju sa sadržajima niza stručnih nastavnih predmeta (Birotehnika, Tehnika komuniciranja, Kompjutorska daktilografija, Suvremene komunikacije u gospodarstvu, Upravni postupak, Uredsko poslovanje i dopisivanje, Tajničko poslovanje, Kompjutorska daktilografija s uredskim praktikumom), razvija praktične vještine koje su stručnjacima iz toga sektora važne pri obavljanju svakodnevnih poslova i radnih zadataka, a zbog interdisciplinarnoga i multimedijeskoga pristupa učenicima je zanimljiva pa se ostvaruje motivacijski učinak.

**Ključne riječi:** hrvatski jezik, nastava, područje ekonomije, trgovine i poslovne administracije, slobodni diktat, strukovno obrazovanje

## 1. Uvod

Metodičari su sredinom 20. stoljeća polemizirali o korisnosti diktata kao pravopisne i gramatičke vježbe. Dok su neki tvrdili da je najbolja vježba za stjecanje pravopisnih navika i uvježbavanje osnova gramatike<sup>1</sup>,

<sup>1</sup> Magdalena Jovanović, *O nekim pitanjima učenja pismenosti* (Beograd: Savremena škola, 1959), 17. prema Tone Peruško, *Materinski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika). Drugo nepromijenjeno izdanje* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1962).

drugi su išli u suprotnu krajnost pa su ga nazivali srednjovjekovnim oblikom pismenih vježbi koji „ne pridonosi ni razvoju psihičkih sposobnosti ni obrazovanju učenika“<sup>2</sup>. Zagovornici neprimjenjivosti diktata u školi djelomično su prihvaćali prepisivanje, dok su diktat odlučno odbacivali.<sup>3</sup> Eksperimentalna istraživanja skupine istraživača provedena 1958. godine u hrvatskim školama potvrdila su da diktat ima određenu obrazovnu vrijednost, posebice u stjecanju pravopisne pismenosti.<sup>4</sup> U istraživanju su se služili samo diktatom s predusretanjem pogrešaka ističući da to „nipošto ne znači, da nema i nekih drugih metodskih postupaka u nastavi pravopisa, koji bi bili efikasni u istoj a možda čak i u većoj mjeri“<sup>5</sup>. Eksperimentalnoj skupini učenika s kojom se vježbao diktat pravopisna se pismenost povećala za 37,5 %, dok se kontrolnoj skupini, s kojom se vježbalo bez diktata, u istome razdoblju pravopisna pismenost poboljšala za svega 13,8 %<sup>6</sup>. Značajna razlika poboljšanja pravopisne pismenosti od 23,7 % potvrđuje nedvojbenu obrazovnu vrijednost diktata u nastavi hrvatskoga jezika. Peruško zaključuje da su negativni stavovi pojedinih domaćih metodičara u to vrijeme formirani pod utjecajem stranih znanstvenika jer je primjerice u etimološkim pravopisima važna vidna predodžba, dok je za pravilno pisanje u fonetskome pravopisu kakav je hrvatski važna slušna predodžba. Drži da obrazovna vrijednost diktata ovisi ponajprije o nastavnikovu načinu rada.<sup>7</sup>

Brojni su se metodičari hrvatskoga jezika bavili problematikom diktata.<sup>8</sup> Visinko<sup>9</sup> ističe mnogostruku korisnost diktata u nastavi hrvatskoga jezika. Tom se vježbom može učinkovito pratiti, provjeravati

<sup>2</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 229.

<sup>3</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 229.

<sup>4</sup> Pero Šimleša, Elvira Aranjoš, Milivoj Gabelica i Josip Markovac, *Diktat kao sredstvo za unapređenje pravopisne pismenosti. Izvještaj o eksperimentalnom istraživanju* (Zagreb: BZH, 1/1959) prema Peruško, *Materinski jezik*, 229.

<sup>5</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 229.

<sup>6</sup> Šimleša, Aranjoš, Gabelica i Markovac, *Diktat kao sredstvo*, 23.

<sup>7</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 230.

<sup>8</sup> Šimleša, Aranjoš, Gabelica i Markovac, *Diktat kao sredstvo*; Peruško, *Materinski jezik*, 1962.; Milivoj Čop, *Pismene vježbe i sastavci u mlađim razredima osnovne škole* (Zagreb: PKZ, 1972, 1975); Dragutin Rosandić, *Pismene vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika* (Zagreb: PKZ, 1980, 1990); Dragutin Rosandić, *Od slova do teksta i metateksta* (Zagreb: Profil International, 2002); Stjepko Težak, *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1* (Zagreb: Školska knjiga, 1996); Dunja Pavličević-Franjić, *Komunikacijom do gramatike* (Zagreb: Alfa, 2005); Karol Visinko, *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika Pisanje* (Zagreb: Školska knjiga, 2010); Karol Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi, 2. izdanje* (Zagreb: Profil Klett d.o.o., 2015); Karol Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena u nastavi hrvatskoga jezika* (Zagreb: Profil Klett d.o.o., 2016).

<sup>9</sup> Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi*, 6.

i ocjenjivati sposobnost učenikova pisanoga izražavanja i znanja o jeziku, provjeravati usvojenost jezičnih činjenica u završnome dijelu sata koje su prethodno obrađene u toj nastavnoj jedinici, a posebice njegova primjena u procesu uvježbavanja, odnosno provjeravanja ovladanosti jezičnim gradivom. Napominje da diktat „može biti i važna sastavnica ocjenjivanja znanja i primjene gramatičke i pravopisne norme hrvatskoga jezika“<sup>10</sup> te da može korisno poslužiti i u problematici rječnika.<sup>11</sup>

Diktat se u prvome redu planira i prakticira u osnovnoj školi. Ni na tome obrazovnom stupnju nije jednako zastupljena njegova primjena. Visinko upozorava na njegovu rjeđu primjenu u predmetnoj nastavi, tj. u drugome (peti i šesti razred) i trećemu (sedmi i osmi razred) obrazovnom ciklusu nego u razrednoj nastavi, dok je u srednjoškolskom obrazovanju neopravdano gotovo izostao.<sup>12</sup> U radu ćemo se pozabaviti upravo mogućnošću i korisnošću njegove primjene u nastavi hrvatskoga jezika u četvrtome obrazovnom ciklusu (srednjoj školi) i to za stručne smjerove iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

Slušajući reprodukciju tonskoga zapisa *Vijesti Hrvatskoga radija* učenici će zapisivati bitne sadržaje iz slušanoga teksta. Potom će ispuniti anketni upitnik koji se odnosi na njihove sposobnosti izdvajanja bitnih sadržaja iz slušanoga teksta, kao i njihove stavove o primjeni slobodnoga diktata u nastavi hrvatskoga jezika i mogućoj korelaciji sa stručnim nastavnim predmetima.

Ciljevi su rada sljedeći:

- ustvrditi sposobnost učeničkoga izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta;
- ustvrditi razvija li provođenje vježbe slobodnoga diktata praktične vještine koje su stručnjacima iz toga područja važne pri obavljanju svakodnevnih poslova i radnih zadataka;
- ustvrditi omogućuje li provođenje vježbe slobodnoga diktata korelaciju i uskladbu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik sa sadržajima nekih stručnih nastavnih predmeta za četverogodišnje stručne smjerove iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije (ekonomist, poslovni tajnik, upravni referent, komercijalist);
- ostvaruje li se motivacijski učinak zbog interdisciplinarnoga i multi-medijskoga pristupa reprodukcijom tonskoga zapisa i potencijalnom upotrebom računala u provođenju vježbe slobodnoga diktata (pa je zbog toga vježba učenicima zanimljiva).

<sup>10</sup> Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi*, 6.

<sup>11</sup> Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi*, 6.

<sup>12</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 5.

Svrha je rada predočiti višestruku korisnost primjene vježbe slobodnoga diktata u nastavi hrvatskoga jezika u srednjim školama za četverogodišnje stručne smjerove iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije (ekonomist, poslovni tajnik, upravni referent, komercijalist) te time potaknuti nastavnike hrvatskoga jezika na njegovu primjenu u školi.

## 2. Diktat u nastavi hrvatskoga jezika

Visinko<sup>13</sup> smatra da „diktat nije samo u funkciji znanja, sposobnosti i vještina koje se odnose isključivo na hrvatski jezik“, već njime

razvijamo učenikovo slušno pamćenje, samodiktatom (autodiktatom) i ono vizualno, možemo reći fotografsko pamćenje, zatim točnost, preciznost, urednost, spretnost i brzinu reagiranja, u logičkome povezivanju na sadržajnoj i izraznoj razini, stvaralačkim diktatom po slici razvijamo i učenikovo promatranje odabranoga predloška iz neposredne, češće posredne stvarnosti (fotografije, ilustracije).<sup>14</sup>

Zaključuje da je „diktat vrlo složena aktivnost koja pridonosi razvijanju jezičnoga iskustva i primjeni jezičnoga znanja, ali i stjecanju specifičnih navika koje učenika pripremaju za spremnije snalaženje u mnogim situacijama.“<sup>15</sup>

Peruško<sup>16</sup> početkom šezdesetih godina 20. stoljeća ukazuje na postojanje više vrsta diktata, a što ovisi o cilju koji se želi postići tom vježbom: *autodiktat*, *kontrolni diktat*, *kontrolni diktat za uvježbavanje*, *izborni diktat*, *diktat s predusretanjem pogrešaka*, *proučeni diktat* i *slobodan diktat*. Rosandić<sup>17</sup> osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća u određivanju tipova diktata primjenjuje kriterije namjene, provedbe i karaktera samoga diktata. Razlikuje *stvaralački diktat*, *diktat s obrazloženjem*, *objašnjeni (eksplikativni) diktat*, *diktat s predusretanjem grešaka*, *kontrolni diktat*, *proučeni diktat*, *samodiktat* i *izborni diktat*.

<sup>13</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 9.

<sup>14</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 9.

<sup>15</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 9.

<sup>16</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 230–233.

<sup>17</sup> Rosandić, *Pismene vježbe*, 1980, 1990.

Nešto širu podjelu donosi Težak devedesetih godina 20. stoljeća:<sup>18</sup> *udžbeni diktat, istraživački (sondažni) diktat, nadzorni (kontrolni) diktat, izborni diktat, samodiktat (autodiktat), diktat sa sprečavanjem pogriješaka, proučeni diktat, objašnjeni diktat, diktat s obrazloženjem i slobodni diktat*. Spomenut će i *fonetički diktat* koji se odnosi na „točno bilježenje svih elemenata glasovne strukture teksta koji se sluša“<sup>19</sup>, a koji će metodičari novije generacije ocijeniti izrazito zahtjevnim za sve obrazovne razine, uključujući i onu sveučilišnu.<sup>20</sup> *Udžbeni diktat* spominje se kao iznimka u ekstremnim situacijama poput ratnih ili prirodnih katastrofa kad učenici nemaju na raspolaganju odgovarajući udžbenik i uobičajena suvremena nastavna sredstva i pomagala pa im je učitelj prisiljen diktirati gradivo, ponekad i putem radija.<sup>21</sup>

O vrstama diktata i njihovoj provedbi te izboru tekstova diktata najviše je pisala Visinko.<sup>22</sup> Mišljenja je da su u metodičkoj literaturi autori uglavnom suglasni u imenovanju osnovnih vrsta diktata, a da se razvidne razlike odnose na stvaralačke i slobodne diktate.<sup>23</sup>

## 2.1. Slobodni diktat u nastavi hrvatskoga jezika

Opisujući postupak provođenja *slobodnoga diktata* Peruško<sup>24</sup> napominje da se ta vježba približava slobodnom sastavu jer učenici ne zapisuju sve ono što im nastavnik diktira već samo ono što im se čini najvažnijim, odnosno bitnim. Težak<sup>25</sup> konstatira da se ta vrsta diktata još uvijek nije udomačila u nastavi hrvatskoga jezika unatoč njenoj višestrukoj koristi na koju je Peruško davno upozorio: „U životu često upotrebljavamo takav diktat: kada pišemo zapisnik na nekoj sjednici, kada »hvatamo« nečije predavanje, kada pravimo bilješke iz nekoga teksta, tj. uvijek kada ne pišemo doslovno ono što netko govori, već samo najbitnije“<sup>26</sup>. Iznimno je koristan i za uvođenje učenika u rad s knjigom:

U tu svrhu treba provoditi i zadaće s nastavnim listićima s tekstem u kojem učenici *podcrtavaju bitno* ili ispisuju dijelove teksta

<sup>18</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 187–190.

<sup>19</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 270.

<sup>20</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 12.

<sup>21</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 187.

<sup>22</sup> Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi.*; Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*.

<sup>23</sup> Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi*, 9.

<sup>24</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 233.

<sup>25</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 155.

<sup>26</sup> Peruško, *Materinski jezik*, 233.

prema zadanom kriteriju: bitno, važno, značajno, subjektivno, poetično, naturalistično, humoristično itd. Sve se to čini postupno: mlađim učenicima daju se za samostalno proučavanje sasvim kratki tekstovi u kojima je lako pronaći bitnu ili na bilo koji način važnu rečenicu, a s njihovim školskim napretkom te se zadaće proširuju i usložnjavaju.<sup>27</sup>

U tome smislu Visinko razdvaja sintagmu *slobodni diktat*:

*diktat* podrazumijeva diktiranje odabranoga teksta, no budući da je slobodno, ovdje postupak diktiranja unekoliko traži preinaku; *slobodni* se odnosi na izbor, ali različit u usporedbi s onim u izbornome diktatu u kojemu učenici trebaju zapisati točno određene riječi i izraze. Slobodno se u ovome diktatu odnosi na slobodan izbor učenika koji proizlazi iz njegova razumijevanja i pristupa sadržaju diktata.<sup>28</sup>

Napominje da se za razliku od izbornoga diktata „u primjerima tekstova za slobodni diktat uglavnom ne označavaju dijelovi (riječi, skupovi riječi ili rečenice) koje učenici trebaju izdvojiti. Tek se izvan teksta navode mogući odgovori od kojih je svaki točan“<sup>29</sup>. Istaknut će da učenik na predlošku slušanoga teksta vodi bilješke, a „obilježje je tih bilježaka uglavnom učenikovo doslovno preuzimanje sintagmatskih i sintaktičkih konstrukcija iz poslušanoga teksta, a manje parafraziranje ili pak samostalno oblikovanje misli na predlošku poslušanoga (...), što se može očekivati tek na višim stupnjevima jezičnoga razvoja kad će učenikovo jezično iskustvo i jezične vještine i sposobnosti biti razvijene“<sup>30</sup>. Riječ je naravno o četvrtome obrazovnom ciklusu, odnosno srednjoj školi.

Dakle ovaj diktat u skladu s načelom životnosti<sup>31</sup> razvija, među ostalim, korisne kompetencije vođenja bilješki potrebnih učenicima za učinkovito praćenje nastave, što je u skladu s kompetencijom *učiti kako učiti* europskoga referentnog okvira Europske komisije. U preporuci Europskoga parlamenta i savjeta od 18. prosinca 2006. godine definirano

<sup>27</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 161.

<sup>28</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 106.

<sup>29</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 106.

<sup>30</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 106.

<sup>31</sup> Stjepko Težak, *Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Zagreb: Školska knjiga, 1990), 31.

je da početno obrazovanje mladim ljudima treba osigurati „sredstva za razvoj ključnih kompetencija do razine koja ih priprema za život kao odraslih osoba i koja čini temelj za daljnje učenje i radni život“<sup>32</sup>. U definiranju samih kompetencija *učenja* navodi se: „Kompetencija učenja (učenje učenja) jest sposobnost započinjanja i nastavljanja učenja, organiziranja vlastitoga učenja, podrazumijevajući i učinkovito upravljanje vremenom i informacijama, kako individualno, tako i u grupama“<sup>33</sup>. Dalje stoji: „Ukoliko je učenje usmjereno na određene ciljeve vezane uz zanimanje ili karijeru, pojedinac mora posjedovati potrebne kompetencije, znanja, vještine i kvalifikacije“<sup>34</sup>. Ta vrsta diktata, sukladno načelu opće naobrazbe i stručne usmjerenosti, omogućava i razvijanje stručnih kompetencija, posebice za učenike srednjih strukovnih škola, jer se to načelo u takvim školama prilagođuje zahtjevu da se opća naobrazba usmjeri prema potrebama izabrane struke, i to, među ostalim, vježbama usmjerenim na potrebe budućega zanimanja i upotrebom specifičnih tekstovnih vrsta.<sup>35</sup>

Težak<sup>36</sup> ističe da se vježbom slobodni diktat uspješno realizira više ciljeva. Razvojem apstraktnoga mišljenja ostvaruje se funkcionalni, dok se razvijanjem sposobnosti sažimanja, prestilizacije i formulacije rečenice ostvaruju jezičnokomunikacijski ciljevi. Uvođenjem tonskoga zapisa snimljene radio emisije u vježbu „s obzirom na tempo kojim se obično na radiju čitaju vijesti, učenici se osposobljavaju za brzo reagiranje mišljenjem i pisanjem“<sup>37</sup>.

Težak<sup>38</sup> donosi primjer pismene vježbe slobodnoga diktata bilježnjem radijske emisije *Vijesti* u trećem obrazovnom ciklusu, konkretno u sedmome razredu. Učenicima su u uvodnome dijelu sata dane upute za rad. Slušali su radijsku emisiju *Vijesti* u trajanju od deset minuta pri čemu su trebali zabilježiti najvažnije vijesti koje čuju. Budući da sve što čuju neće uspjeti zapisati, sugerirano im je „neka nastoje da vijest, koju počinju bilježiti, zapišu čitavu, pa makar im dotle i promakne nekoliko rečenica. Isto tako nije potrebno da hvataju manje važne

<sup>32</sup> „Preporuka Europskog parlamenta i savjeta, ključne kompetencije za cjeloživotno učenje – Europski referentni okvir,“ *Metodika*, vol. 1, br. 20 (2010), 172.

<sup>33</sup> „Preporuka Europskog parlamenta i savjeta,“ 179.

<sup>34</sup> „Preporuka Europskog parlamenta i savjeta,“ 179.

<sup>35</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 94.

<sup>36</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

<sup>37</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

<sup>38</sup> Stjepko Težak, „Radio u nastavi materinskog jezika,“ *Život i škola. List za odgoj, prosvjetu i kulturu*, vol. 5, br. 9–10 (1956): 1–5 prema Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

pojediniosti<sup>39</sup>. Analiza učeničkih rezultata pokazala je da je jedan dio učenika, ne slušajući upute o radu, pokušao zapisati gotovo doslovno sve što su čuli. Težak opisuje rezultate jednoga tipičnog takvog učeničkog uratka:

Od prve je vijesti uhvatio samo početak, koji se sastojao od pola rečenice, a iz druge je vijesti stigao da zapiše tek nekoliko posljednjih riječi. Treću uopće nije čuo ili je nije smatrao važnom. Četvrtoj je zabilježio smisao, a petu je zapisao gotovo doslovno, jer je bila kratka. Do kraja je slijedilo još nekoliko po smislu završenih vijesti.<sup>40</sup>

Učenici koji su poslušali upute nastavnika ostvarili su bolje rezultate. Nakon proanaliziranih rezultata učenici su tekst trebali prepisati „u čisto“ te su im utvrđivane eventualne pravopisne pogreške.

Nas će u istraživanju provođenja vježbe slobodnoga diktata bilježenjem radijske emisije *Vijesti* zanimati sposobnosti i ponašanje učenika koji se nalaze na višem stupnju jezičnoga razvoja. Riječ je o četvrtome obrazovnom ciklusu, odnosno srednjoj školi.

### 3. Tijek istraživanja

Nastavna je praksa potvrdila da učitelji i nastavnici u svim obrazovnim ciklusima najčešće primjenjuju kontrolni diktat i to ponajviše radi provjere primjene pravopisne norme,<sup>41</sup> dok su ostale vrste diktata uglavnom zanemarene. To naravno nije opravdano. Složit ćemo se s Visinko da „neuvriježenost primjene nekih metodičkih postupaka i vježbi u nastavnoj praksi ne znači nemogućnost ili nepotrebnost njihove primjene“<sup>42</sup>.

Provest će se vježba slobodnoga diktata bilježenjem bitnih činjenica iz radijske emisije *Vijesti*. Analizirat će se učenička sposobnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta.

Vježba će se provoditi reprodukcijom tonskoga zapisa *Vijesti* Hrvatskoga radija u trajanju od 5 minuta i 19 sekundi. Reprodukcijski zapis

<sup>39</sup> Težak, „Radio u nastavi materinskog jezika,“ prema Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

<sup>40</sup> Težak, „Radio u nastavi materinskog jezika,“ prema Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

<sup>41</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 12.

<sup>42</sup> Visinko, *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi*, 9.

zapisa provest će se na računalu i pripadajućem mu zvučniku. Učenici trebaju zapisati samo bitne činjenice. Nakon provedenoga diktata učenici i nastavnici ispunjavat će anketni upitnik.

## HIPOTEZE

Polazi se od sljedećih pretpostavki:

Slobodni diktat ne provodi se u srednjim strukovnim školama iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

Učenici srednjih strukovnih škola iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije nemaju dovoljno razvijenu sposobnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta.

Upotreba multimedijских nastavnih pomagala (ponajprije računala) djeluje motivirajuće na učenike u provođenju vježbe slobodni diktat jer im je bliža konkretnoj radnoj situaciji za koju se osposobljavaju u svome zanimanju od pisanja na papir.

Slobodni diktat razvija stručne kompetencije učenika iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

Izvođenjem vježbe slobodnoga diktata moguće je ostvariti korelaciju s nizom stručnih nastavnih predmeta iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

Slobodni diktat trebao bi biti zastupljen u nastavi hrvatskoga jezika srednjih strukovnih škola iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

### 3.1. Sudionici i vrijeme istraživanja

U provođenju istraživanja sudjelovalo je 320 učenika iz četiriju srednjih škola u kojima se obrazuju učenici iz područja ekonomije trgovine i poslovne administracije: Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola Zadar, Srednja škola Otočac, Ekonomsko-birotehnička škola Split i Komercijalno-trgovačka škola Split. Uglavnom je bila riječ o učenicima završnih razreda srednje škole koji su najkompetentniji prosuđivati nastavno gradivo. Anketni je upitnik ispunio 21 učitelj hrvatskoga jezika zaposlen u srednjim školama iz sektora ekonomije trgovine i poslovne administracije. Terensko je istraživanje provedeno tijekom travnja 2019. godine.

### 3.2. Ispitni materijal

Za učenike je iz arhive HRT-a pripremljen tonski zapis *Vijesti Hrvatskoga radija* od 12. travnja 2019. godine u trajanju od 5 minuta

i 19 sekundi te anketni upitnik. Tonski zapis *Vijesti* uključuje osam različitih vijesti.

Kao instrument istraživanja za učenike predviđeno je sedam pitanja zatvorenoga tipa i jedno pitanje otvorenoga tipa. Dva su pitanja zatvorenoga tipa trebali dodatno pojasniti. Također su procjenjivali tvrdnju jesu li sposobni izdvojiti bitne činjenice iz slušanoga teksta. Učenicima su za tvrdnju i pet pitanja zatvorenoga tipa ponuđeni odgovori u obliku skale Likertova tipa od pet stupnjeva: 1 – sigurno da, 2 – vjerojatno da, 3 – nisam siguran, 4 – vjerojatno ne i 5 – sigurno ne, dok su na dva pitanja zatvorenoga tipa odgovarali odgovorima DA i NE.

Kao instrument istraživanja za nastavnike je hrvatskoga jezika predviđeno šest pitanja zatvorenoga tipa, od kojih je tri trebalo dodatno pojasniti. Nastavnici su također trebali procijeniti tvrdnju jesu li njihovi učenici sposobni izdvojiti bitne činjenice iz slušanoga teksta. Za tvrdnju i četiri pitanja zatvorenoga tipa, kao i učenicima, ponuđeni su im odgovori u obliku skale Likertova tipa od pet stupnjeva: 1 – sigurno da, 2 – vjerojatno da, 3 – nisam siguran, 4 – vjerojatno ne i 5 – sigurno ne, dok su na dva pitanja zatvorenoga tipa odgovarali odgovorima DA i NE.

### 3.3. Analiza rezultata

Najprije ćemo analizirati rezultate provedene vježbe slobodnoga diktata, odnosno učeničku sposobnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta. Potom ćemo analizirati odgovore učenika i nastavnika na pitanja postavljena u anketnim upitnicima.

#### 3.3.1. Analiza provedene vježbe slobodni diktat

Rezultati diktata gotovo su identični rezultatima istraživanja koje je Težak proveo među učenicima trećega obrazovnog ciklusa, odnosno sedmoga razreda osnovne škole.<sup>43</sup> Većina se učenika pretežito posvetila prvoj vijesti, dok su ostalih sedam uglavnom zanemarili. Donosimo primjer takvoga diktata:

<sup>43</sup> Vidi o tome Težak, „Radio u nastavi materinskog jezika,“ prema Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

- u Dubrovniku se održava sastanak
- 1000 sudionika
- 9 put se traži suradnja
- trgovačka razmjena povećana za pet puta
- suradnja s kineskim tvrtkama
- gospodarska razmjena napredovala tijekom krize
- Hrvatska potpisuje ugovor za infrastrukturu
- nakon političkog slijedi poslovni skup

Slika 1. Primjer učeničkoga posvećivanja isključivo prvoj vijesti

Prva vijest, u trajanju od 2 minute i 5 sekundi, odnosila se na posljednji dan posjeta kineskoga izaslanstva Hrvatskoj te održavanje sastanka na vrhu kineskoga premijera s premijerima srednje i istočne Europe u Dubrovniku, a politički skup pratio je i gospodarski skup inicijative 16+1. Prenesene su kratke izjave hrvatskoga i kineskoga premijera koji naglašavaju potrebu za gospodarskim povezivanjem i rastom trgovinske suradnje, iskorištavanjem hrvatskih luka, potencijalnoga kineskog ulaganja u izgradnju hrvatske nizinske željezničke pruge, potpisivanje ugovora vezanih uz energetiku, infrastrukturu, ali i otvaranje hrvatskoga muzeja iluzija u Šangaju te sporazum o obnovi stadiona na Kantridi u Rijeci. Većina je ispitanika i u prenošenju isključivo te prve vijesti ispuštala niz značajnih činjenica do te mjere da se ne može zaključiti na što se konkretna vijest odnosila. Donosimo nekoliko i takvih primjera.

- ~~Politički skup prati~~
- lijudi koje moguće je gospodarske suradnje,  
Hrvatska može postati glavna meta
- Sve druge članice, sa najvišim donikom Grčkom  
postojiće će ugovor
  - Održati će se i politički skup

Slika 2. Primjer ispuštanja niza značajnih činjenica u slučajevima kad se donosi samo prva vijest

- Gradnja pruge
- Stadion na Kantridi

Slika 3. Primjer ispuštanja niza značajnih činjenica u slučajevima kad se donosi samo prva vijest

- 1000 sudionika
- Kina 2 najveće tržište Europe
  - Potencijali za
  - svi imamo potrebu za povezivanje trgovačke veze između  
Kineski promet

Slika 4. Primjer ispuštanja niza značajnih činjenica u slučajevima kad se donosi samo prva vijest

- Putje
- Hrvatska može postati "Vatka Mediterana"
- Grčka će rekonstruirati a Pekinjom

Slika 5. Primjer ispuštanja niza značajnih činjenica u slučajevima kad se donosi samo prva vijest

Dio učenika potpuno krivo zapisuje riječi ili dijelove rečenice iz slušanoga teksta. Donosimo nekoliko i takvih primjera.

- sed 3 put iz vode
- ne izgubiti kinaska pruge
- rekonstrukcija u benetton 3 burice
- hrvatske obore moraj u Sangosel 10 K

Slika 6. Primjer krivoga zapisivanja riječi ili dijelova rečenice koju su slušali

U primjeru na slici 6 navodi se „za izgradnju kineske pruge“ kao da je riječ o namjeri izgradnje pruge u Kini, a ne o razgovoru o potencijalnome kineskom ulaganju u hrvatsku željezničku infrastrukturu. Također stoji bilješka „ratovala u trenutku 9 krize“, o čemu uopće nije bilo riječi u vijestima, već se govorilo da „već 9. put ljudi iz Kine, Hrvatske i ovoga dijela Europe traže put gospodarske suradnje“.

kinesko icaustvo  
 sastanok u Dubravniku kineskog icaustva  
 otvoren sastanok s hrv. i kineskim primijerom  
 ovaj dio zaostaje za zapadnim dijelom EU  
 Izinska pruga  
 gosp. povezivanje  
 17 članica potpisuje sporazum s Šangajem

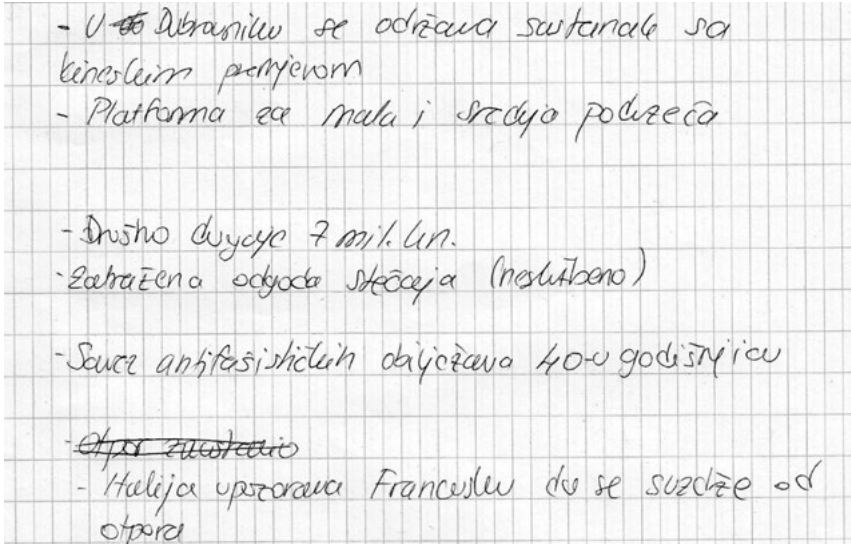
Slika 7. Primjer krivoga zapisivanja riječi ili dijelova rečenice koju su slušali

U primjeru na slici 7 spominje se „Izinska pruga“, dok je u vijestima bilo riječi o potencijalnome kineskom ulaganju u nizinsku prugu u Republici Hrvatskoj.

- 450 tura i 1000 studenata, najveći skup ikada  
 - Kina je drugi najveći tržište EU  
 - u posljednjem se desetljeću proizvodnja povećala pet puta  
 - sve države članice inicijative potpisat će stegovni sporazum o suradnji

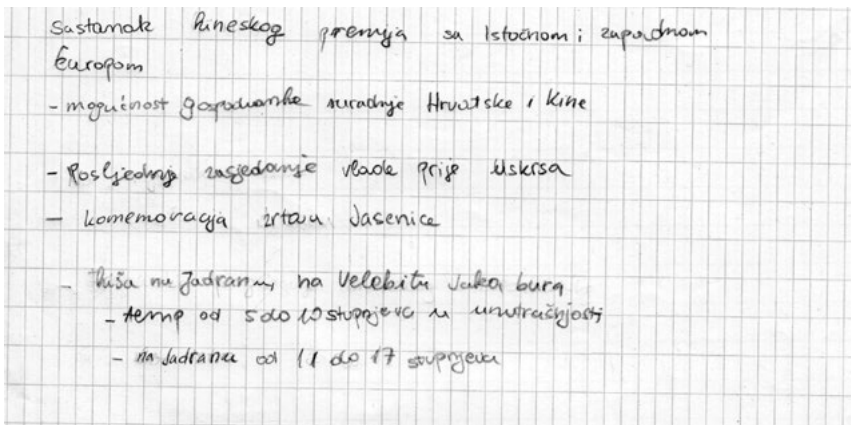
Slika 8. Primjer krivoga zapisivanja riječi ili dijelova rečenice koju su slušali

U primjeru na slici 8, osim što uopće nije jasno o kakvome se skupu izvještava, navodi se da će države članice inicijative potpisati „stegovni sporazum“.



Slika 9. Primjer krivoga zapisivanja riječi ili dijelova rečenice koju su slušali

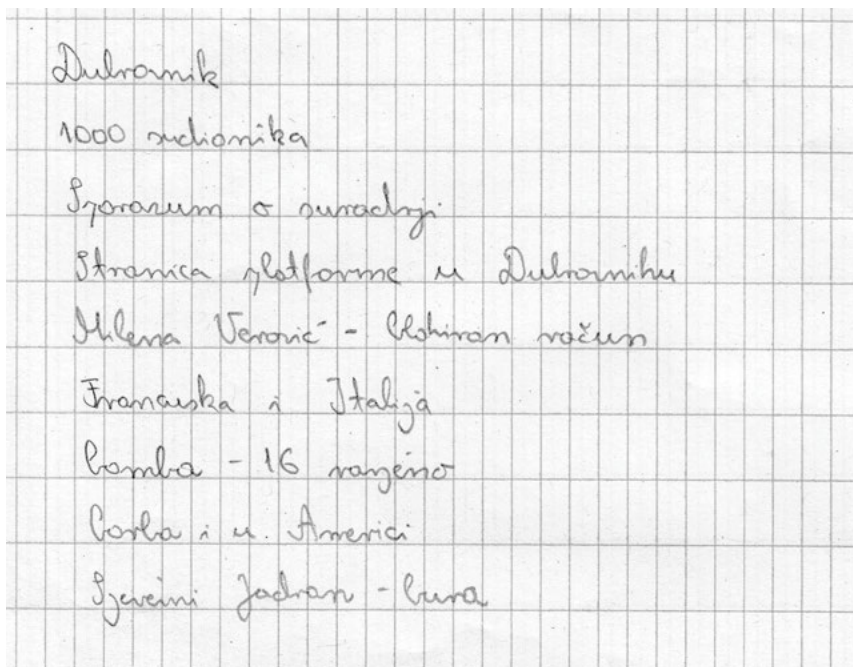
U primjeru na slici 9 navedeno je da „Italija upozorava Francusku da se suzdrži od otpora“, dok je u vijestima bilo riječi o suzdržavanju od napada, odnosno vojnih operacija u Libiji. Upozorenje uopće nije bilo upućeno Francuskoj, već jednom od vođa zaraćenih frakcija u Libiji, dok se od Francuske traži da se suzdrži od potpore bilo kojoj frakciji u sukobu.



Slika 10. Primjer krivoga zapisivanja riječi ili dijelova rečenice koju su slušali

U primjeru na slici 10 navedeno je „komemoracija žrtava Jasenice“. Riječ je o vijesti u kojoj se u trajanju od 71 sekundu objašnjava da će Savez antifasističkih boraca Hrvatske, Koordinacija židovskih općina,

Srpsko narodno vijeće, Savez Roma u Hrvatskoj Kalisara u Spomen području Jasenovac odvojeno komemorirati 74. godišnjicu proboja iz logora te da su i ove godine odbili sudjelovati u jedinstvenoj komemoraciji s predstavnicima državnoga vrha.

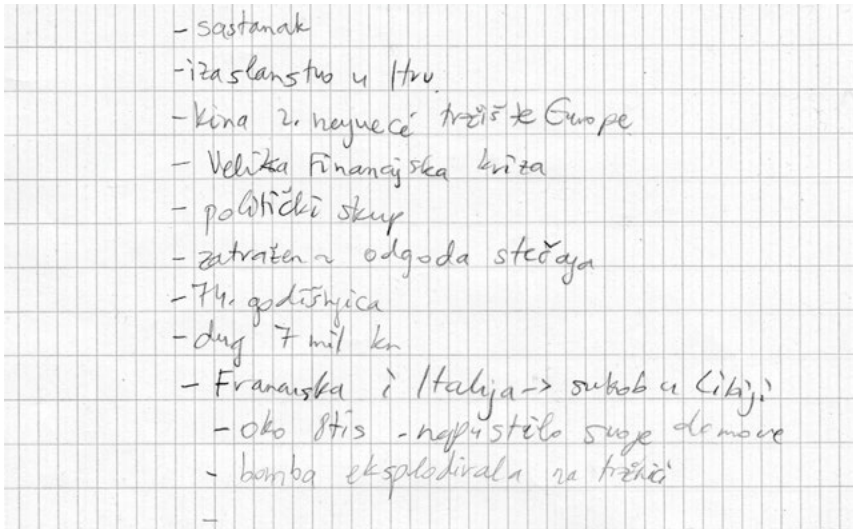


Slika 11. Primjer krivoga zapisivanja riječi ili dijelova rečenice koju su slušali

U primjeru na slici 11 navodi se „Milena Verović – blokiran račun“ iz čega se može zaključiti da je gospođi Verović uistinu blokiran osobni račun u banci. Međutim, riječ je o prenošenju izjave stečajne upraviteljice Milene Veljović na ročištu održanu na Trgovačkom sudu u Pazinu o stečaju Uljanikova društva *Proizvodnja opreme* u Vodnjanu, na kome je ona izjavila da je tomu trgovačkom društvu blokiran račun. Također se navodi da je „borba i u Americi“. Sintagma je izvučena iz konteksta vijesti o proglašavanju američke tehnološke korporacije Monsanto krivom za trovanje francuskoga farmera na francuskome žalbenom sudu te je tužba vraćena nižem sudu radi utvrđivanja naknade. U vijestima se spomenulo da „protiv Monsanto i njegovih proizvoda traje borba ne samo u Evropi, nego i u Americi“.

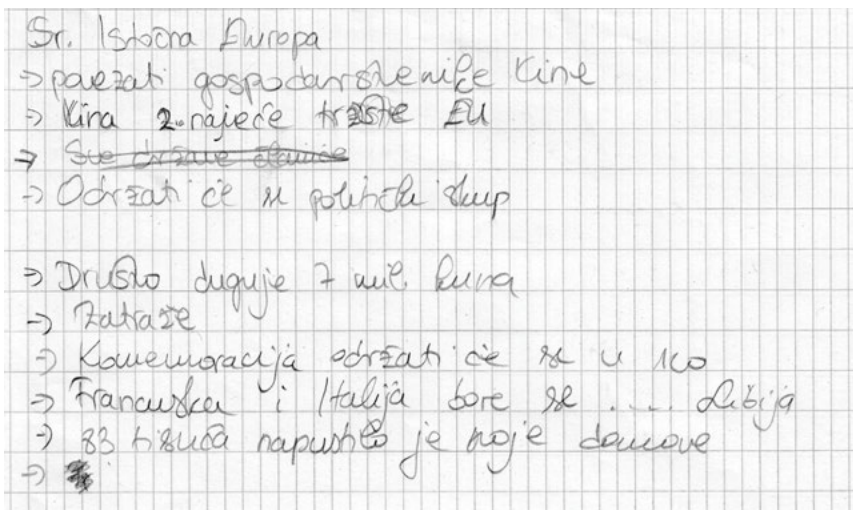
Jako je mali broj ispitanika koji su pokušali zapisati podatke više od jedne vijesti. Uglavnom je riječ o polaznicima smjera poslovni tajnik (i ponekoga komercijalista). Učenici su i toga smjera, izuzev prve vijesti,

donosili jako malo podataka o ostalim vijestima, tako da je jako teško zaključiti o čemu je bilo riječi u tim vijestima. Donosimo i te primjere.



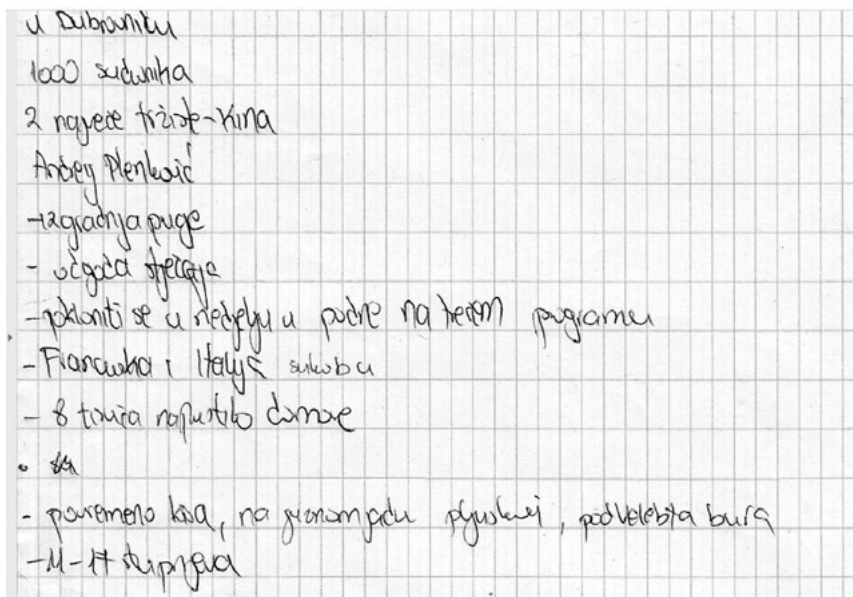
Slika 12. Primjer pokušaja donošenja više od jedne vijesti

Iz primjera na slici 12 nije razvidno o kakvome je skupu, odnosno kako učenik navodi *sastanku*, riječ u prvoj vijesti. Navodi se da je „zatražena odgoda stečaj“, a ne može se zaključiti zbog kojega je subjekta održano ročište o stečaju. Spominje se „74. godišnjica“ a ne zna se čega niti što se oko te obljetnice probjela logora događalo.



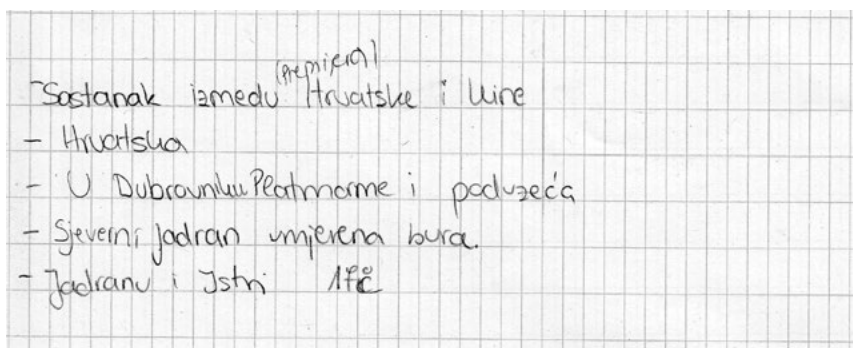
Slika 13. Primjer pokušaja donošenja više od jedne vijesti

U primjeru na slici 13 stoji samo da „Društvo duguje 7. mil kuna“. Ne može se zaključiti o kojem je društvu riječ.



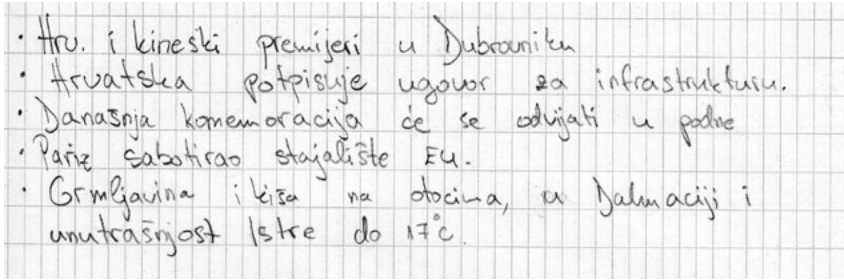
Slika 14. Primjer pokušaja donošenja više od jedne vijesti

U primjeru na slici 14 navodi se: „pokloniti se u nedjelju u podne na trećem programu“. Ne može se zaključiti tko će se pokloniti i kojom prigodom. Spominje se i sukob Francuske i Italije, ali se ne može zaključiti oko čega se niti gdje sukobljavaju.



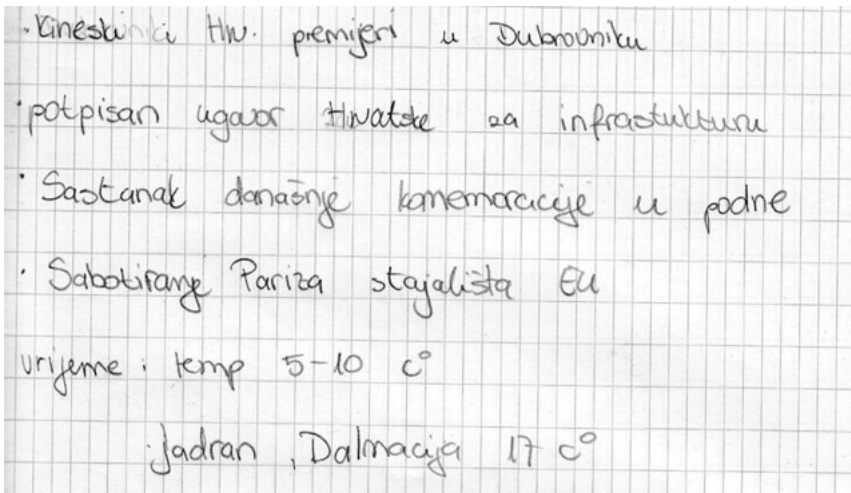
Slika 15. Primjer pokušaja donošenja više od jedne vijesti

U gornjem je primjeru učeniku očito najlakše bilo zabilježiti vremensku prognozu jer je to najkraća vijest. Ostale vijesti koje su znatno duže trajale, uz ponešto malo prve, nije uspio zapisati.



Slika 16. Primjer pokušaja donošenja više od jedne vijesti

U primjeru na slici 16 navodi se: „Današnja komemoracija će se odvijati u podne.“ Ne može se zaključiti o kojoj je komemoraciji riječ niti gdje će se održati. Zapisano je i: „Pariz sabotira stajališta EU.“ Riječ je o verbalnome sukobu Italije i Francuske oko rješenja sukoba zaraćenih frakcija u Libiji.



Prilog 17. Primjer pokušaja donošenja više od jedne vijesti

U primjeru na slici 17 navedeno je: „Sastanak današnje komemoracije u podne.“ Nije jasno o kojoj je komemoraciji riječ ni je li riječ o dogovoru o komemoraciji koja se treba održati.

Na temelju provedene analize učeničkih diktata razvidno je da učenici nemaju dovoljno razvijenu sposobnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta. Najveći se broj učenika fokusirao isključivo na prvu vijest, dok je ostalih sedam potpuno zanemareno pa o njima učenici nisu napisali ništa. Ispitanici u najvećem broju slučajeva ispuštaju niz značajnih činjenica i u slučajevima kad se fokusiraju na prenošenje

isključivo prve vijesti i to do te mjere da se ne može zaključiti na što se konkretna vijest odnosila. Nerijetko dijelove teksta potpuno krivo bilježe, do te mjere da reproducirana rečenica promijeni smisao ili je potpuno besmislena. Mnoge su rečenice započete, ali ostavljene nedovršene jer ispitanici pokušavaju doslovno zapisati rečenice iz slušanoga teksta, što naravno ne uspijevaju.

Polaznici su smjera poslovni tajnik pokušali zapisati više od jedne vijesti, ali je većina i tih učenika nakon prve vijesti donosila znatno oskudnije informacije o ostalim vijestima, nerijetko nedovoljne da se može razumjeti o čemu je bilo riječi u tim vijestima.

### 3.3.2. Analiza odgovora ispitanika na pitanja postavljena u anketnome upitniku

Najprije ćemo analizirati odgovore učenika srednjih strukovnih škola iz područja ekonomije trgovine i poslovne administracije, a zatim odgovore njihovih nastavnika Hrvatskoga jezika.

#### 3.3.2.1. Analiza odgovora učenika

Odgovarajući na prvo pitanje učenici su trebali procijeniti jesu li sposobni izdvojiti i zapisati bitne činjenice iz slušanoga teksta.



Slika 18. Stavovi učenika o vlastitoj sposobnosti izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta

Iz grafikona na slici 18 razvidno je da nešto manje od polovice ispitanika (44 %) procjenjuje da su vjerojatno sposobni iz slušanoga teksta izdvojiti i zapisati bitne činjenice. Dakle nisu posve sigurni u tu svoju kompetenciju. Ozbiljan broj njih (42 %) nije siguran jesu li ili nisu sposobni za to. Sigurno ih je svega 8 %. Najmanje je onih (4 %) koji drže da vjerojatno nisu u stanju to odraditi. S obzirom na to da je većina

učenika zapisivala isključivo prvu vijest, dok su ostalih sedam potpuno zanemarivali, a i u tim slučajevima ispuštali niz značajnih činjenica, očito je da su učenici u svojim procjenama bili i previše optimistični, odnosno da su precijenili svoje kompetencije.

Učenici su potom trebali prosuditi je li ta sposobnost izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta važna za zanimanje za koje se obrazuju.

Smatrate li da je ta sposobnost izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta važna za zanimanje za koje se obrazujete?



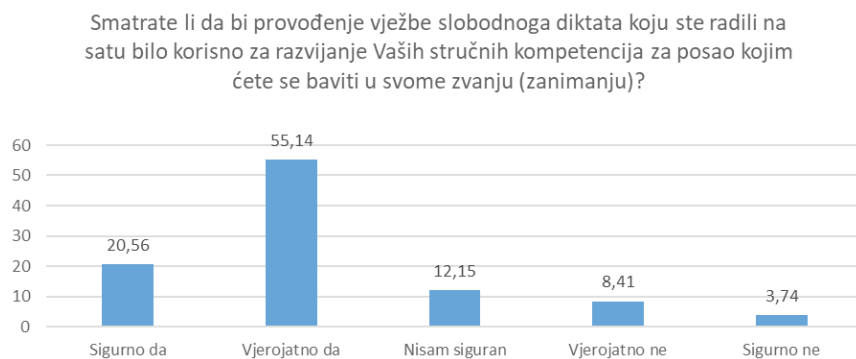
Slika 19. Učenička procjena važnosti sposobnosti izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta za zanimanje za koje se obrazuju

Iz grafikona na slici 19 evidentno je da je većina učenika (89,81 %) svjesna izrazite važnosti te sposobnosti za njihovo buduće zanimanje. Tek nešto više od desetine ispitanika (10,19 %) ne smatra da će im sposobnost izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta biti važna za uspješno obavljanje svakodnevnih radnih zadaća. Oni koji smatraju važnim te sposobnosti trebali su obrazložiti u kojim se to konkretno situacijama primjenjuje u poslu. Odgovori učenika djelomice se razlikuju ovisno o pohađanju stručnoga smjera. Donosimo nekoliko tipičnih odgovora: *U situacijama kada treba napraviti zapisnik nekog sastanka.; Kada nam šef ili neka druga osoba govori što trebamo napraviti u toku dana, tjedna...; Poslovni razgovori sa strankom te dogovori za sastanak.; Važno je jer kao tajnik moramo na sastancima zapisivati bitne informacije.; Kada radimo u velikoj tvrtki da zapišemo podatke o kupcu ili ako se želi zaposliti kod nas.; Ako putem telefona primamo narudžbu.; Komunikacija sa suradnicima.; Za daljnje usavršavanje.; Teleprodaja i prezentiranje preko tel.; Kod pregovaranja.; Popisivanje robe u prodavaonici.; U razgovoru s kupcem ili šefom.; Prilikom praćenja stanja na svjetskim tržištima.; Na sastancima od puno informacija izdvojimo one za nas bitne.; Upiti kupca.; Prezentacije.; U sklapanju poslova sa drugim tvrtkama.; Pri opisivanju proizvoda.; Tijekom po-*

slovnih sastanaka.; Sklapanje ugovora.; Oko dogovora cijene, adrese, nabave...; U slušanju drugih.; U računovodstvu, poslovnoj komunikaciji s partnerima.; Na sastancima, prezentacijama.; Zapisničar u sudnici. Kada policija obavlja istragu. Razvidno je da su učenici svjesni brojnih i raznovrsnih poslovnih situacija u kojima će im sposobnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta biti jako korisna.

Dio učenika nije dobro razumio pitanje. Oni su se fokusirali na važnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta u komunikaciji, ali i njihovi odgovori pokazuju osviještenost iznimne važnosti te sposobnosti za uspješno bavljenje budućim zanimanjem: *Treba aktivno slušati govornika, pri bitnim dogovorima.; Da se znamo fokusirati na stvari koje su bitne a ne na gluposti.; Primjenjuje se stalno u poslu.; Za komunikaciju je potrebno dobro slušati da bi dobili informacije o poslu.; Lakše obavljanje posla.; Važno je za dobru komunikaciju znati dobro slušati i upijati informacije.*

Željeli smo doznati smatraju li da bi provođenje vježbe slobodnoga diktata koju su radili na satu bilo korisno za razvijanje njihovih stručnih kompetencija.

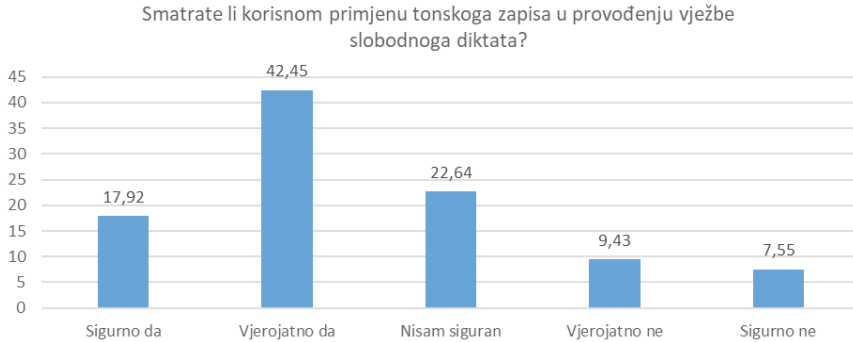


Slika 20. Stavovi učenika o korisnosti vježbe slobodnoga diktata za stjecanje njihovih stručnih kompetencija

Kao što je iz grafikona na slici 20 vidljivo, golema većina učenika provođenje vježbe smatra korisnim za razvijanje stručnih kompetencija (55,14 % – vjerojatno da i 20,56 % – sigurno da). U izrazitoj su manjini ispitanici koji provođenje vježbe ne smatraju korisnim (8,41 % – vjerojatno ne i 3,74 % – sigurno ne). Podjednak je broj i onih koji ne mogu točno procijeniti hoće li se provođenjem vježbe slobodnoga diktata steći stručne kompetencije (12,15 %).

Već smo ranije istaknuli da se uvođenjem tonskoga zapisa snimljene radijske emisije u vježbu, zbog uobičajenoga tempa čitanja vijesti, ra-

zvija učenička sposobnost brzoga reagiranja mišljenjem i pisanjem.<sup>44</sup> Stoga smo učenike pitali smatraju li korisnom primjenu tonskoga zapisa u provođenju vježbe slobodnoga diktata.

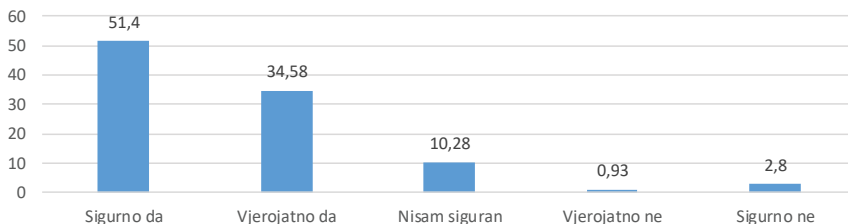


Slika 21. Stavovi učenika o korisnosti primjene tonskoga zapisa u provođenju vježbe slobodnoga diktata

Iz grafikona na slici 21 razvidno je da većina učenika podržava uvođenje tonskoga zapisa u vježbu (42,45 % – vjerojatno da i 17,92 % – sigurno da). Nešto više od petine ispitanika (22,64 %) nije sigurno, a još je manje onih koji ne smatraju korisnim uvođenje tonskoga zapisa snimljenih radijskih vijesti u vježbu (9,43 % – vjerojatno ne i 7,55 % – sigurno ne).

Računalo je postalo neizostavno pomagalo u svim modernim zanimanjima pa i u područja ekonomije trgovine i poslovne administracije. Stručnjaci iz toga područja sve manje upotrebljavaju papir i olovku, a sve više pišu izravno na računalu pa smo učenike pitali smatraju li da je pisanje diktata na računalu bliže stvarnoj radnoj situaciji u kojoj će se nalaziti kad se zaposle u struci od zapisivanja u bilježnicu.

Smatrate li da je pisanje diktata na računalu bliže stvarnoj radnoj situaciji u kojoj ćete se nalaziti kad se zaposlite u struci od zapisivanja u bilježnicu?

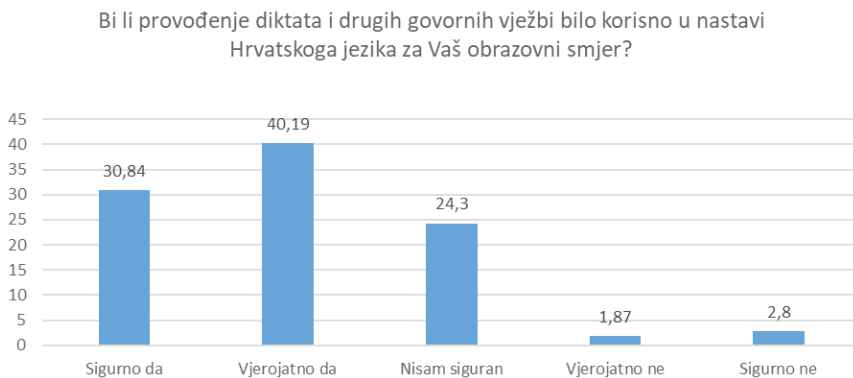


Slika 22. Stavovi učenika o pisanju diktata na računalu i pisanju diktata u bilježnicu

<sup>44</sup> Težak, *Teorija i praksa nastave*, 156.

Grafikoni na slici 22 prikazuju izrazitu ujednačenost odgovora ispitanika. Većina učenika (51,4 % – sigurno da i 34,58 % – vjerojatno da) smatra da je pisanje diktata na računalu bliže stvarnoj radnoj situaciji od ustaljenoga školskog pisanja diktata u bilježnicu. Tek ih je nešto više od desetine (10,28 %) neodlučnih, dok je zanemariv postotak ispitanika koji drže da je pisanje u bilježnicu realnija poslovna situacija od pisanja na računalu (2,8 % – sigurno ne i 0,93 % – vjerojatno ne). Učenike bi svakako trebalo poslušati i u provedbi vježbe slobodnoga diktata upotrebljavati suvremenu tehniku i tehnologiju.

S obzirom na to da je diktat u srednjoškolskome obrazovanju neopravdano gotovo izostao,<sup>45</sup> zanimalo nas je mišljenje učenika bi li provođenje diktata i drugih govornih vježbi bilo korisno u nastavi Hrvatskoga jezika za njihov obrazovni smjer.



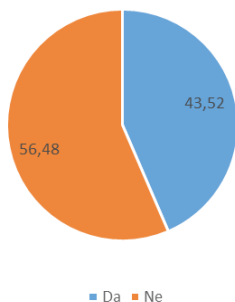
Slika 23. Stavovi učenika o uvođenju diktata i drugih govornih vježbi u kurikulum zanimanja iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije

Iz grafikona na slici 23 razvidno je da većina učenika (40,19 % – vjerojatno da; 30,84 % – sigurno da) podržava uvođenje diktata i drugih govornih vježbi u nastavu, odnosno kurikulum Hrvatskoga jezika. Nešto manje od četvrtine ispitanika (24,3 %) nije sigurno, dok je minimalan broj ispitanika (2,8 % – sigurno ne i 1,87 % – vjerojatno ne) koji ne bi uvodili diktat ni ostale govorne vježbe u izobrazbu učenika iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

Zanimalo nas je provode li sličnu vježbu u nekome drugom nastavnom predmetu. Ispitanicima su ponuđeni odgovori DA i NE.

<sup>45</sup> Visinko, *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena*, 5.

Provodite li sličnu vježbu u nekome drugom nastavnom predmetu?



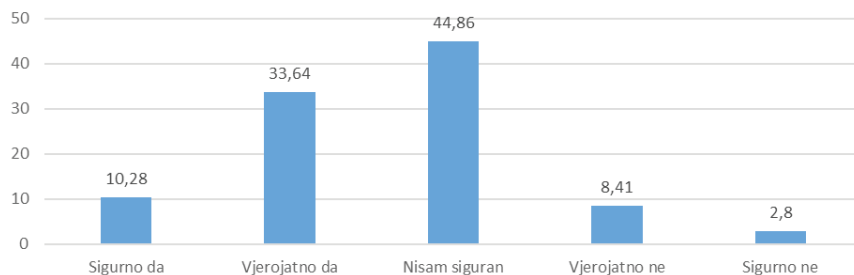
Slika 24. Stavovi učenika o provođenju sličnih vježbi u drugim nastavnim predmetima

Iz grafikona na slici 24 vidljivo je da se veći dio učenika (56,48 %) izjasnio da slične vježbe ne provodi ni u drugim nastavnim predmetima, dok ih 43,52 % tvrdi da slične govorne vježbe provode u okviru barem nekim nastavnih predmeta. Valja napomenuti da su učenici koji su zaokružili NE iz istih razreda u kojima su ostali učenici odgovorili DA i naveli konkretne nastavne predmete u kojima se provode slične vježbe. Izuzetak čine učenici četvrtoga razreda ekonomskoga smjera iz Srednje škole Otočac, od kojih je samo jedan učenik odgovorio DA, a svi ostali NE.

Ako su ispitanici odgovorili DA, trebali su navesti u kojim konkretno nastavnim predmetima provode slične vježbe. Učenici navode sljedeće nastavne predmete: Kompjutorska daktilografija, Daktilografija, Engleski jezik, Povijest, Talijanski jezik, Latinski jezik, Poslovne komunikacije, Upravni postupak, Tajničko poslovanje.

S obzirom na to da su naveli značajan broj nastavnih predmeta, učenici su trebali procijeniti je li moguća korelacija nastavnih programa tih nastavnih predmeta i Hrvatskoga jezika u provođenju takvih vježbi.

Smatrate li da je moguća korelacija nastavnih programa tih nastavnih predmeta i Hrvatskoga jezika u provođenju takvih vježbi?



Slika 25. Stavovi učenika o mogućoj korelaciji nastavnih predmeta

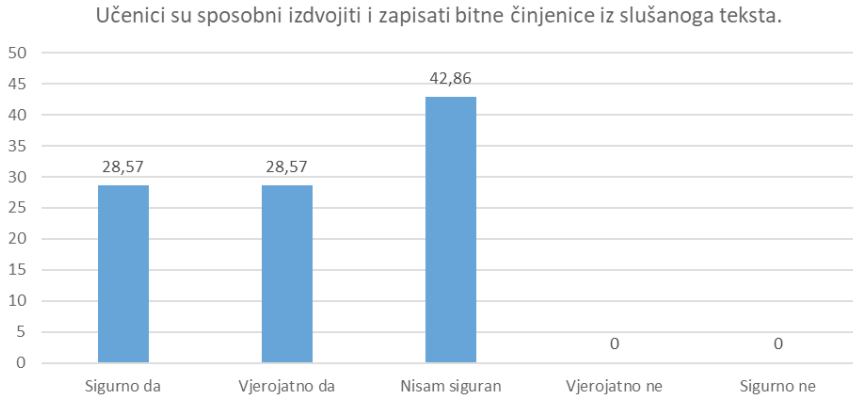
Iz grafikona na slici 25 vidljivo je da najveći broj učenika (44,86 %) ne može sa sigurnošću procijeniti je li moguća korelacija navedenih nastavnih predmeta s nastavom Hrvatskoga jezika. Tek ih je 10,28 % sasvim sigurno u mogućnost korelacije, a 33,64 % drži je vjerojatnom. Znatno manji broj ispitanika uopće ne vidi mogućnost korelacije (2,8 %) ili je ne smatra vjerojatnom (8,41 %).

Od ispitanika se u zadnjem pitanju otvorenoga tipa tražilo da slobodno predlože vježbe za stjecanje stručnih kompetencija njihova obrazovnoga smjera koje se trenutno ne provode u nastavi Hrvatskoga jezika. Učenici su svjesni manjkavosti svojih stručnih kompetencija pri samome kraju formalnoga srednjoškolskog obrazovanja, kao i nedostataka aktualnoga nastavnog kurikula pa predlažu uvođenje novih vježbi poput *vježbe čitanja*, *vježbe brzog pisanja*, nužnosti *većeg broja diktata*, kojih na nastavi materinskoga jezika praktički i nema. Priželjkuju uvođenje *natjecanja u brzom čitanju*, *pisanju (ručno)* i sl. Smatraju da bi se bolje izražavali i naučili komunicirati s ljudima kad bi u obrazovni program bile uvedene *vježbe govorne komunikacije*, *vježbe slušanja*, *vježbe prezentacije*, *usmeno izlaganje*. U bogaćenju leksika koristilo bi im *učenje težih i kompliciranih riječi hrvatskoga jezika*. Priželjkuju i *više rada s računalima*, pri čemu bi vježbali *internetsku komunikaciju*. Sve bi se škole trebale modernizirati suvremenom tehnologijom, jer *djeca danas „žive“ na tehnologiji pa im je svakidašnja ex cathedra nastava samo dosadna i teretna*. Kombinirali bi, po uzoru na kolegij *Kompjuterska daktilografija*, pisanje na računalu tekstova iz hrvatskoga poslovnog jezika. Rado bi pisali *stručne tekstove kako bi razvijali sposobnost stručnog pisanja*, odnosno hrvatskoga poslovnog jezika. Uz to bi u nastavu Hrvatskoga jezika uveli i *vježbe razgovora s klijentom*, kao svojevrsnu praksu konkretnoga sporazumijevanja u stvarnim poslovnim situacijama s kojima će se susretati u budućnosti. Priželjkuju više gramatičkih i pravopisnih sadržaja, a manje književnosti u okviru nastave materinskoga jezika. *Nastavnici trebaju više razgovarati s učenicima na satu* o nekim općim temama kako bi učenici mogli vježbati izražavanje i obrazlaganje vlastitih mišljenja i stajališta.

Možemo zaključiti da učenici imaju niz zanimljivih prijedloga o uvođenju novih vježbi o kojima bi valjalo razmisliti pri izmjenama kurikula Hrvatskoga jezika za srednjoškolske stručne smjerove, a koji bi trebali biti što češći kako bi obrazovni sustav uistinu mogao pratiti realne potrebe svojih polaznika te im osigurati odgovarajuće ishode.

### 3.3.2.2. Analiza odgovora nastavnika

Odgovarajući na prvo pitanje nastavnici su trebali procijeniti jesu li njihovi učenici sposobni izdvojiti i zapisati bitne činjenice iz slušanoga teksta.



Slika 26. Stavovi nastavnika o učeničkoj sposobnosti izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta

Iz grafikona na slici 26 vidljivo je da najveći broj ispitanih nastavnika (42,86 %) ne može procijeniti jesu li njihovi učenici sposobni izdvojiti i zapisati bitne činjenice iz slušanoga teksta. Podjednak je broj onih koji su sigurni da su učenici sposobni to napraviti (28,57 %) i onih koji smatraju da su učenici vjerojatno sposobni to napraviti (28,57 %). Ti nam statistički pokazatelji odmah ukazuju da nešto nije u redu s kurikulumom nastavnoga predmeta materinskoga jezika, odnosno da nije usklađen s potrebama budućega zanimanja učenika iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije. Da je nastavnim planom i programom Hrvatskoga jezika predviđeno provođenje vježbi kojima bi se razvijale sposobnosti izdvajanja i bilježenja bitnih činjenica iz slušanoga teksta, a što je jedna od važnih stručnih sposobnosti učenika iz toga područja, nastavnici ne bi bili u tolikoj nedoumici, već bi mogli realno procijeniti kompetencije svojih učenika. Ovako je evidentno da uopće nisu upoznati s takvim načinom rada u svome nastavnom predmetu.

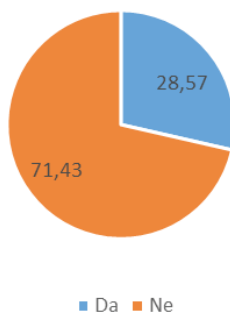
Potom su nastavnici trebali procijeniti važnost sposobnosti izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta za učenike koji se obrazuju za područje ekonomije, trgovine i poslovne administracije. Svi su ispitanici potvrdno odgovorili pa je evidentno da su svjesni važnosti razvijanja te sposobnosti kod učenika koji se obrazuju za to obrazovno područje.

Nastavnici su, poput učenika, trebali obrazložiti u kojim se konkretno situacijama ta sposobnost primjenjuje u poslu. Navode sudjelova-

nje na poslovnim sastancima, ulogu zapisničara na sastancima, bilješke s „brifinga“ i poslovnoga sastanka, bilježenje, poslovno dopisivanje (sve vrste poslovnih dopisa), pisanu komunikaciju, hvatanje zabilježbi na raznim sastancima, skupovima i slično. Napominju da učenici često čuju neke činjenice koje nisu u mogućnosti odmah zapisati pa moraju zapamtiti. Zbog toga je važno vježbati memoriju. Neki će istaknuti i dodatne koristi od vježbe slobodni diktat, kao primjerice jačanje sposobnosti zapažanja, pripremanja i izvršenja, jačanje koncentracije, koncentraciju pri pripremi i izvršavanju poslova i slično.

Nastavnici su istaknuli dosta realnih poslovnih situacija u kojima je potrebna sposobnost izdvajanja i zapisivanja bitnih činjenica iz govora koji se sluša u različitim zanimanjima iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije pa nas je zanimalo provode li vježbu slobodnoga diktata u nastavi Hrvatskoga jezika za učenike iz toga područja.

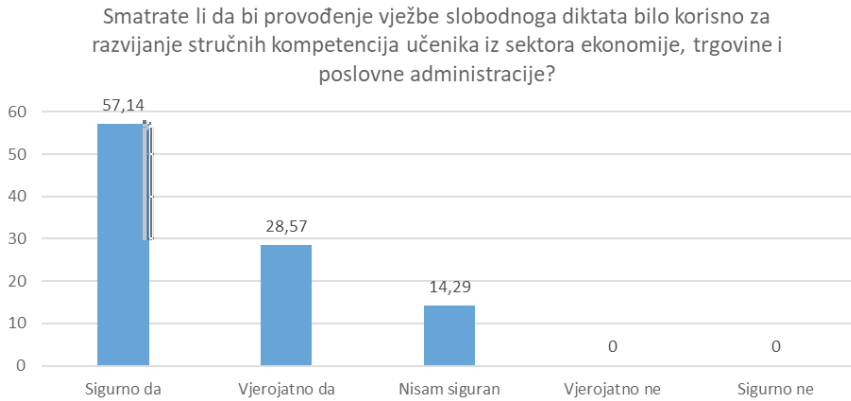
Provodite li vježbu slobodnoga diktata u nastavi Hrvatskoga jezika za učenike iz sektora ekonomije, trgovine i poslovne administracije?



Slika 27. Stavovi nastavnika o provođenju vježbe slobodnoga diktata u nastavi Hrvatskoga jezika za učenike iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije

Evidentno je da najveći broj ispitanika (71,43 %) tvrdi da u nastavi Hrvatskoga jezika ne provodi vježbu slobodnoga diktata, dok ih znatno manji broj (28,57 %) tvrdi da tu vježbu prakticira. Ispitanici koji su odgovorili da ne provode vježbu u okviru nastavnoga predmeta trebali su obrazložiti zašto to ne rade. Svi su izjavili da vježbu slobodni diktat ne provode jer nije predviđena u programu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za učenike iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

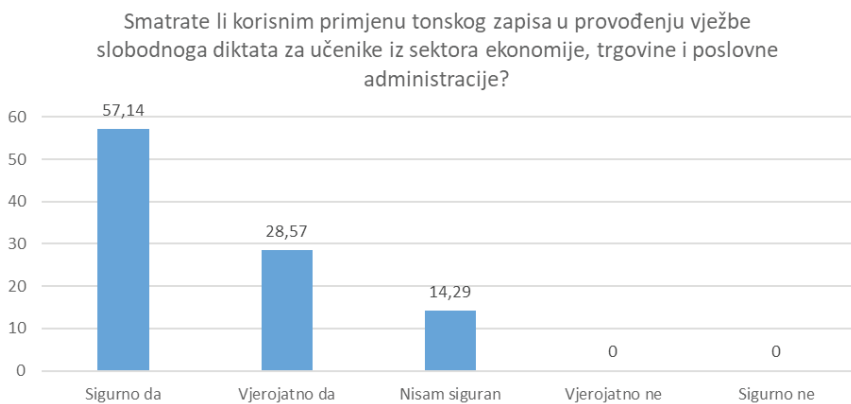
Potom su nastavnici trebali iznijeti svoje mišljenje o tome bi li provođenje vježbe slobodnoga diktata bilo korisno za razvijanje stručnih kompetencija učenika iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.



Slika 28. Stavovi nastavnika o potrebi provođenja vježbe slobodnoga diktata u nastavi Hrvatskoga jezika za učenike iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije

Iz grafikona na slici 28 može se vidjeti da nastavnici vježbu slobodnoga diktata drže korisnom za razvijanje stručnih kompetencija učenika iz toga sektora. Više od polovice (57,14 %) ih je sigurno u to, dok ih 28,57 % smatra da bi je vjerojatno bilo dobro provoditi. U izrazitoj su manjini ispitanici koji ne mogu prosuditi bi li provođenje vježbe slobodni diktat bilo korisno za razvijanje stručnih kompetencija njihovih učenika (14,29 %). Nitko od ispitanika ne misli da provođenje te vježbe ne bi dovelo do razvijanja stručnih kompetencija učenika.

Zanimalo nas je i mišljenje nastavnika o primjeni tonskoga zapisa u provođenju vježbe slobodnoga diktata za učenike iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije.

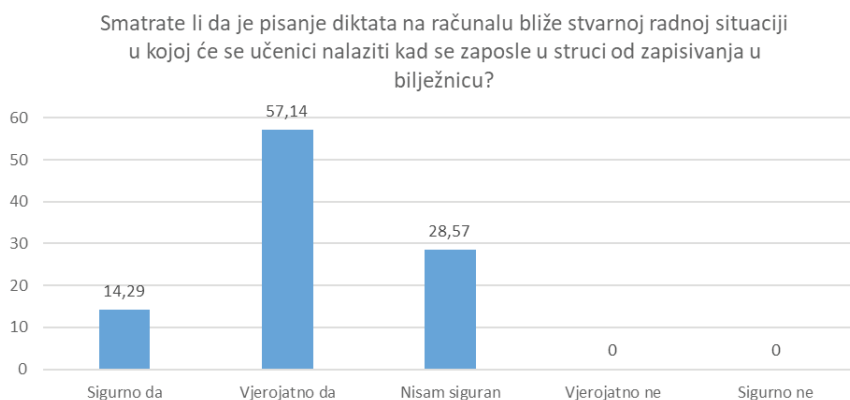


Slika 29. Stavovi nastavnika o korisnosti primjene tonskoga zapisa u provođenju vježbe slobodnoga diktata

Odgovori su nastavnika u postotcima identični kao i kod odgovora na prethodno pitanje. Više od polovice (57,14 %) njih sigurno je da bi

bilo korisno reproducirati tonski zapis u provođenju vježbe slobodnoga diktata za učenike iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije, dok ih 28,57 % smatra da bi to vjerojatno bilo dobro prakticirati. Najmanje je nastavnika (14,29 %) koji ne mogu prosuditi bi li bila korisna primjena tonskoga zapisa u provođenju vježbe slobodnoga diktata za učenike iz toga područja. Nitko se od ispitanika nije negativno izjasnio o korisnosti takvoga načina provođenja vježbe slobodnoga diktata.

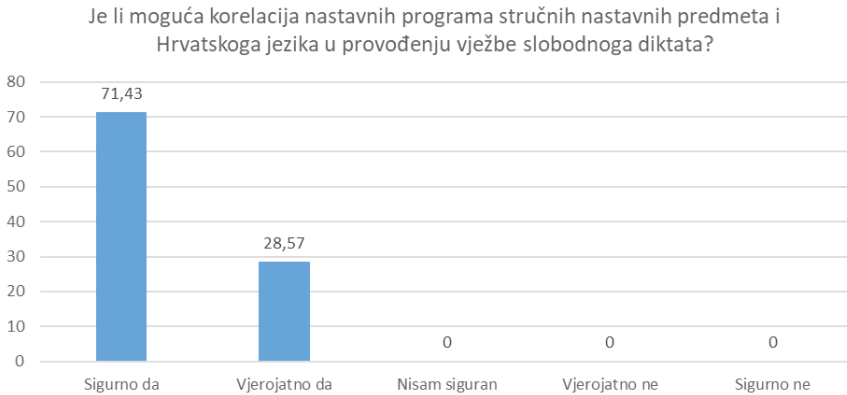
Nastavnike smo, kao i učenike, pitali smatraju li da je pisanje diktata na računalu bliže stvarnoj radnoj situaciji u kojoj će se učenici nalaziti kad se zaposle u struci od zapisivanja u bilježnicu.



Slika 30. Stavovi nastavnika o pisanju diktata na računalu i pisanju diktata u bilježnicu

Za razliku od učenika koji su u mnogo većoj mjeri potpuno suglasni s navedenom tvrdnjom, njihovi su nastavnici ponešto suzdržaniji. Nešto je manje od trećine onih koji ne mogu sa sigurnošću točno odgovoriti na pitanje (28,57 %). Najmanje je onih (14,29 %) koji su u potpunosti sigurni da je pisanje diktata na računalu bliže stvarnoj radnoj situaciji u kojoj će se učenici nalaziti kad se zaposle u struci od zapisivanja u bilježnicu, dok ih najviše (57,14 %) smatra da bi to vjerojatno bilo bliže stvarnoj radnoj situaciji. Neodlučnost nastavnika ne čudi jer učenici, za razliku od njih, tijekom srednjoškolske izobrazbe imaju priliku slušati brojne stručne kolegije pa mnogo bolje poznaju svoje buduće obveze i svakodnevne radne zadatke, dok su oni strogo specijalizirani za filologiju.

Nastavnici su pak, kao prosvjetni radnici, znatno kompetentniji od svojih učenika kad je u pitanju međupredmetna korelacija. Od njih smo, kao i od njihovih učenika, željeli doznati je li moguća korelacija nastavnih programa stručnih nastavnih predmeta i Hrvatskoga jezika u provođenju vježbe slobodnoga diktata.



Slika 31. Stavovi nastavnika o mogućoj korelaciji nastavnih predmeta

Kao što je razvidno iz grafikona na slici 31, nastavnici odgovaraju znatno konkretnije od svojih učenika. Dok većina učenika ne može sa sigurnošću tvrditi može li se provođenjem vježbe slobodnoga diktata ostvariti korelacija Hrvatskoga jezika s programima stručnih nastavnih predmeta (vidi grafikon na slici 28), 71,43 % njihovih nastavnika potpuno je sigurno da vježba slobodnoga diktata omogućuje korelaciju, dok ih 28,57 % smatra da bi se korelacija vjerojatno mogla ostvariti.

Nastavnici su zamoljeni da navedu s kojim se konkretno nastavnim predmetima može ostvariti korelacija Hrvatskoga jezika provođenjem vježbe slobodnoga diktata. Ispitanici su naveli sljedeće nastavne predmete: Kompjutorska daktilografija s uredskim praktikumom, Kompjutorska daktilografija, Poslovno dopisivanje, Radno pravo, Komunikacijsko-prezentacijske vještine, Marketing, Poslovne komunikacije, Prodajna komunikacija i Uredsko poslovanje i dopisivanje.

## 4. Zaključak

Kontrolni diktat još je uvijek prevladavajuća vježba u nastavi materinskoga jezika u Republici Hrvatskoj. Slobodni diktat nedovoljno je iskorištena vježba u razvijanju jezičnih kompetencija u hrvatskim školama, iako su metodičari hrvatskoga jezika već šezdesetih godina 20. stoljeća ukazivali na njegovu korisnu primjenu u nastavi Hrvatskoga jezika.

Proveli smo terensko istraživanje s ciljem utvrđivanja mogućnosti korisne primjene vježbe slobodnoga diktata u nastavi Hrvatskoga jezika u srednjim školama za stručne četverogodišnje smjerove iz područja

ekonomije, trgovine i poslovne administracije (ekonomist, poslovni tajnik, upravni referent, komercijalist). Vježba je provedena reprodukcijom tonskoga zapisa *Vijesti* na računalu i pripadajućem mu zvučniku. Učenici su trebali izdvojiti bitne činjenice iz slušanoga teksta. Nakon provedena diktata učenici i nastavnici ispunjavali su anketni upitnik.

Analizom učeničkih diktata utvrđeno je da se najveći broj ispitanika fokusirao isključivo na prvu vijest, dok su ostalih sedam potpuno zanemarili pa o njima nisu napisali gotovo ništa. U najvećem broju slučajeva ispuštali su niz značajnih činjenica i u slučajevima kad su se fokusirali na prenošenje isključivo prve vijesti i to do te mjere da se nije moglo zaključiti na što se konkretna vijest odnosila. Učestalo su se ponavljale greške potpuno krivoga bilježenja dijelova teksta, do te mjere da reproducirana rečenica promijeni smisao ili je potpuno besmislena. Nerijetko su rečenice započete, ali ostavljene nedovršene jer su ispitanici pokušavali doslovno zapisati rečenice iz slušanoga teksta, što im nije uspijevalo.

Rezultati provedenoga istraživanja pokazali su da učenici srednjih strukovnih škola iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije nemaju dovoljno razvijenu sposobnost izdvajanja bitnih činjenica iz slušanoga teksta.

Učenici i nastavnici, odgovarajući na pitanja iz anketnoga upitnika, ukazali su na nekoliko važnih činjenica o kojima bi valjalo razmisliti prilikom donošenja odluke o primjeni vježbe slobodnoga diktata u nastavi hrvatskoga jezika u srednjim školama za te stručne smjerove.

Izdvajanje i zapisivanje bitnih činjenica iz slušanoga teksta ispitanici smatraju jako važnom sposobnošću koja je stručnjacima iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije potrebna za obavljanje svakodnevnih poslova. Učenici i nastavnici navode niz konkretnih poslovnih situacija u kojima im je potrebna ta sposobnost. Unatoč tomu, nastavnici je ne prakticiraju u nastavi jer nije predviđena kurikulumom nastavnoga predmeta. Svi su ispitanici suglasni da bi slobodni diktat trebao biti zastupljen u nastavi hrvatskoga jezika srednjih strukovnih škola iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije jer bi se njegovim provođenjem razvijale stručne kompetencije polaznika tih škola. Slične vježbe, ističu ispitanici, provode se u drugim općim i stručnim nastavnim predmetima kao što su: Kompjutorska daktilografija, Kompjutorska daktilografija s uredskim praktikumom, Engleski jezik, Povijest, Talijanski jezik, Latinski jezik, Poslovne komunikacije, Poslovno dopisivanje, Radno pravo, Upravni postupak, Tajničko poslovanje, Komunikacijsko-prezentacijske vještine, Suvremene komu-

nikacije u gospodarstvu, Marketing, Poslovne komunikacije, Prodajna komunikacija, Uredsko poslovanje i dopisivanje, Birotehnika, Tehnika komuniciranja. Provođenjem vježbe slobodnoga diktata moguće je ostvariti kvalitetnu međupredmetnu korelaciju nastave Hrvatskoga jezika s tim nastavnim predmetima. Nastavnici su se pozitivno izjasnili oko takvoga provođenja vježbe.

Učenici predlažu i niz drugih vježbi koje se trenutno ne provode u nastavi Hrvatskoga jezika, a koje bi bile korisne za stjecanje stručnih kompetencija njihova obrazovnoga smjera, poput *vježbe razgovora s klijentom*, *vježbe čitanja*, *vježbe brzog pisanja*, *vježbe slušanja*, *vježbe prezentacije*, *usmenog izlaganja*, *internetske komunikacije* i drugih. Svjesni su mnogih svojih nedostataka, ali i potrebe da im se materinski jezik prilagodi potrebama struke pa bi o tim vježbama trebalo ozbiljno razmisliti.

Rezultati istraživanja pokazuju da upotreba multimedijских nastavnih pomagala (ponajprije računala) djeluje motivirajuće na učenike u provođenju vježbe slobodnoga diktata jer im je bliže konkretnoj radnoj situaciji za koju se osposobljavaju u svome zanimanju od pisanja na papiru. Učenici u znatno većem postotku od svojih nastavnika zagovaraju primjenu multimedije u provođenju vježbe.

Možemo zaključiti da rezultati istraživanja upućuju na višestruku korisnost vježbe slobodnoga diktata u nastavi hrvatskoga jezika u srednjim školama iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije. Prikladna je za korelaciju sa sadržajima niza općih i stručnih nastavnih predmeta, razvija praktične vještine koje su stručnjacima iz toga područja važne pri obavljanju svakodnevnih poslova i radnih zadataka, a zbog interdisciplinarnoga i multimedijškoga pristupa učenicima je zanimljiva pa se ostvaruje motivacijski učinak.

U perspektivi bi bilo dobro ustvrditi koliko su učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika uopće upoznati s vrstama diktata i mogućnošću njihove primjene u nastavi Hrvatskoga jezika. To ćemo nastojati istražiti u okviru nekih novih terenskih istraživanja.

## Literatura

- Čop, Milivoj. *Pismene vježbe i sastavci u mlađim razredima osnovne škole*. Zagreb: PKZ, 1972.
- Čop, Milivoj. *Pismene vježbe i sastavci u mlađim razredima osnovne škole*. Zagreb: PKZ, 1975.

- Jovanović, Magdalena. *O nekim pitanjima učenja pismenosti*. Beograd: Savremena škola, 1959.
- Pavličević-Franjić, Dunja. *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa, 2005.
- Peruško, Tone. *Materinski jeziku u obaveznoj školi (Specijalna didaktika). drugo nepromijenjeno izdanje*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1962.
- „Preporuka Europskog parlamenta i savjeta, ključne kompetencije za cjeloživotno učenje – Europski referentni okvir.“ *Metodika*, vol. 1, br. 20 (2010): 169–182.
- Rosandić, Dragutin. *Pismene vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb: PKZ, 1980.
- Rosandić, Dragutin. *Pismene vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1990.
- Rosandić, Dragutin. *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil International, 2002.
- Šimleša, Pero, Elvira Aranjoš, Milivoj Gabelica i Josip Markovac. *Diktat kao sredstvo za unapređenje pravopisne pismenosti, Izvještaj o eksperimentalnom istraživanju*. Zagreb: BZH, 1/1959.
- Težak, Stjepko. *Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1990.
- Težak, Stjepko. „Radio u nastavi materinskog jezika.“ *Život i škola. List za odgoj, prosvjetu i kulturu*. vol. 5, br. 9–10 (1956): 1–5.
- Težak, Stjepko. *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- Visinko, Karol. *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika. Pisanje*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.
- Visinko, Karol. *Diktat u nastavnoj teoriji i praksi, 2. izdanje*. Zagreb: Profil Klett d.o.o., 2015.
- Visinko, Karol. *Diktat. Komunikacijsko-funkcionalna primjena u nastavi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Profil Klett d.o.o., 2016.

### Free Dictation in Teaching the Croatian Language in Secondary Vocational Schools

**Summary:** Free dictation still remains a neglected type of dictation in Croatian schools, although researchers of methodics pointed to its useful use in teaching the Croatian language back in the 1960s. Based on the results of a field research, this paper will show the possibility of a convenient use of free dictation exercises in teaching Croatian in secondary vocational schools related to the sectors of economy, trade and business administration (economist, business secretary, administrative referent, commercialist). The exercises were performed by reproducing the tone record. The results of the research point to the multiple usefulness of free dictation exercises in teaching Croatian in secondary schools in the economy, trade and business administration sector. It is suitable for correlation with the contents of a number of vocational subjects (Office Automation, Communication Technique, Computer Dactylography, Modern Communication in Economy, Administrative Procedure, Office Business and Correspondence, Secretarial

Correspondence, Computer Dactylography with Office Practice). Additionally, it develops practical skills important to experts from this sector in carrying out their everyday activities and tasks, while due to the interdisciplinary and multimedia approach, it is also interesting to students, thus enabling a motivational effect.

**Keywords:** Croatian language, teaching, sector of economy, trade and business administration, free dictation, vocational education